

دانشکده الهیات و معارف اسلامی (شهیدمطهری)

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته الهیات و معارف اسلامی گرایش علوم قرآن و روایت

عنوان:

بررسی سندی و متنی روایات حرز و تعویذ

استاد راهنما:

دکتر سید کاظم طباطبائی

استاد مشاور:

دکتر علی اسدی اصل

نگارش

زینب آقاگلی زاده

زمستان ۱۳۹۰

فهرست:

۱	مقدمه.....
۱	تبیین موضوع پژوهش.....
۳	ضرورت و هدف پژوهش.....
۴	پیشینه پژوهش:.....
۵	سئوال‌های اساسی پژوهش:.....
۵	فرضیه‌های پژوهش:.....
۶	روش انجام پژوهش:.....
۶	ساختار و بدنه اصلی پژوهش:.....
۸	مفهوم شناسی حرز و تعویذ.....
۸	۱-تعویذ.....
۸	۱-۱-تعریف لغوی.....
۹	۲-۱-تعریف اصطلاحی.....
۱۰	۳-۱-کاربرد تعویذ در قرآن.....
۱۱	۴-۱-اهمیت و ضرورت استعاذه و آثار آن:.....
۱۲	۲-حرز:.....
۱۲	۱-۲-تعریف لغوی:.....
۱۲	۲-۲-تعریف اصطلاحی:.....
۱۳	تفاوت حرز و تعویذ:.....

۱۴	مفاهیم مرتبط با حرز و تعویذ.....
۱۴	۱-رقیه.....
۱۴	۲-نُشْرَةُ.....
۱۶	۳-تمائم.....
۱۸	۴-عزیمه.....
۱۹	۵-حجب.....
۱۹	نحوه برخورد با روایات حرز و تعویذ.....
۱۹	جایگاه حرز و تعویذ در اندیشه دینی.....
۲۱	حرزها و تعاویذ در فرهنگ اسلامی (عربی و ایرانی).....
۲۶	بخش اول: روایات شیعه.....
۳۲	گروه اول : روایات جواز.....
۳۲	روایت اول: عدم اشکال رقیه و تعویذ و نشره از قرآن.....
۳۵	روایت دوم: عدم اشکال رقیهی شناخته شده.....
۳۸	روایت سوم: رخصت رقیه نمودن در سه چیز!.....
۴۱	روایت چهارم: امر پیامبر ﷺ به رقیه نمودن از چشم زخم.....
۴۳	روایت پنجم: عدم اشکال تعویذ آویختن بر مریض از قرآن.....
۴۴	روایت ششم: عدم اشکال رقیه ی شناخته شده برای مریض.....
۴۶	روایت هفتم: رخصت نمودن تعویذ آویختن بر حائض.....
۵۱	روایت هشتم: رخصت آویختن تعویذ حاوی نام و یاد خدا بر کودکان.....

- روایت نهم: کراهت آویختن تعویذ قرآن بر بچه ها ۵۲
- گروه دوم: روایات نهی ۵۵
- روایت اول: نهی از رقیه نمودن به غیر قرآن ۵۵
- بخش دوم: روایات اهل سنت ۵۶
- گروه اول : روایات جواز ۵۷
- روایت اول: عدم اشکال رقیه های مورد تایید پیامبر ﷺ ۵۷
- روایت دوم: جواز رقیه ی فاقد شرک ۵۸
- روایت سوم: رخصت دادن پیامبر ﷺ در رقیه از چند چیز ۵۹
- روایت چهارم: رقیه نمودن، جزء قدر الهی است ۶۱
- گروه دوم: روایات نهی ۶۱
- روایت اول: مزیت فال بدنزدن و رقیه نکردن ۶۱
- روایت دوم: تعارض استعمال رقیه با توکل ۶۴
- روایت سوم: شرک آمیز بودن رقیه ها و تمائم ۶۵
- روایت چهارم: علاج واقعه قبل از وقوع باید کرد ۶۷
- روایت پنجم: شیطانی بودن نشره ۶۷
- جمع بندی بررسی سندی ۶۹
- جمع بندی بررسی متنی ۶۹
- قرآن درمانی و دعا درمانی از منظر قرآن: ۷۱
- قسمت اول؛ روایات مربوط به درمان بیماری های جسمی ۷۴

- بخش اول: روایات شیعه..... ۷۴
- روایات تجویز:..... ۸۰
- روایات پیشگیری:..... ۸۰
- روایت اول: ذات القلاقل جهت پیشگیری از بیماری و افزایش طول عمر..... ۸۰
- روایت دوم: دعا و تعویذ هنگام دیدن مریض..... ۸۱
- روایت سوم: تعویذ جهت پیشگیری از عقرب گزیدگی..... ۸۴
- روایات درمان..... ۸۵
- روایت اول: رقیه جبرئیل هنگام سردرد پیامبر ﷺ..... ۸۵
- روایت دوم: دعا و تعویذ جهت درمان بیماری تب پیامبر ﷺ..... ۸۶
- روایت سوم: دعا و تعویذ هنگام عیادت بیمار جهت شفای او..... ۸۸
- روایت چهارم: دعا و تعویذ جهت درمان درد سینه..... ۸۹
- روایت ششم: روایاتی که سوره حمد را شفا بخش عنوان می نماید..... ۹۰
- روایت هفتم: دعا و تعویذ جهت درمان مریضی سخت:..... ۹۵
- روایت هشتم: دعا و تعویذ امام علیؑ جهت درمان بیماری فرزندش..... ۹۸
- روایت نهم: دعا و تعویذ جهت رفع علت و مریضی در چهره..... ۹۹
- بخش دوم: روایات اهل سنت:..... ۱۰۱
- اول: روایاتی که فاتحة الكتاب را شفای همه دردها معرفی می نماید..... ۱۰۲
- روایت دوم: دعا و تعویذ پیامبر ﷺ برای شفای بیمار..... ۱۰۴
- روایت سوم: تعویذ پیامبر ﷺ برای درمان عقرب گزیدگی خود..... ۱۰۶

- ۱۰۶.....روایت چهارم: دعا و تعویذ پیامبر ﷺ برای خود هنگام بیماری
- ۱۰۷.....روایت پنجم: دعایی برای درمان تب و دردها
- ۱۰۷.....روایت ششم: قرائت معوذتین قبل از خواب برای جلوگیری از بیماری
- ۱۰۸.....قسمت دوم؛ بیماری های روحی و روانی:
- ۱۰۸.....بخش اول: روایات شیعه
- ۱۰۸.....روایت اول: ترس هنگام خواب
- ۱۰۹.....روایت دوم: وحشت
- ۱۰۹.....روایت سوم: دعا برای رفع غم و ترس از وسوسه
- ۱۱۰.....روایت چهارم: دعا برای در امان ماندن از تنبلی، بخل و
- ۱۱۱.....روایت پنجم: دعا و تعویذ برای درمان غضب
- ۱۱۱.....بخش دوم: روایات اهل سنت
- ۱۱۱.....روایت اول: دعا و تعویذ درمان افسردگی، تنبلی و ترس
- ۱۱۲.....روایت دوم: هم و حزن
- ۱۱۲.....روایت سوم: رفع غضب
- ۱۱۲.....جمع بندی روایات
- ۱۱۸.....چگونگی تاثیر سحر و سایر افعال خارق العاده از دیدگاه علامه طباطبایی
- ۱۱۹.....۱- سحر در لغت:
- ۱۲۰.....۲- سحر در اصطلاح:
- ۱۲۰.....۳- سحر در قرآن:

- آیه اول: سوره بقره..... ۱۲۱
- آیه دوم: سوره فلق..... ۱۲۴
- بخش اول: روایات شیعه..... ۱۲۵
- روایات جواز..... ۱۲۵
- روایت اول: عدم اشکال رقیه از قرآن برای مسحور و مجنون..... ۱۲۵
- روایت دوم: جواز نشره برای سحر زده..... ۱۲۵
- روایات وارده جهت جلوگیری و درمان سحر..... ۱۲۶
- چند روایت از ائمه برای ابطال سحر..... ۱۲۶
- روایت اول: تعویذ حضرت علی علیه السلام به خاطر شکایت اصحابش از سحر..... ۱۲۶
- روایت دوم: تعویذ حضرت علی علیه السلام برای ابطال سحر و ترس از سلطان..... ۱۲۷
- روایت سوم: تعویذ حضرت رضا علیه السلام برای ابطال سحر..... ۱۲۸
- روایت چهارم: تعویذ پیامبر صلی الله علیه و آله آیه سخره، برای دفع ترس از ساحر و شیطان..... ۱۲۸
- روایت پنجم: حرز حضرت علی علیه السلام برای سحر شده و مصروع..... ۱۲۹
- روایت ششم: تعویذ امام موسی کاظم علیه السلام برای خارج شدن سحر از صحابه اش..... ۱۳۰
- روایت هفتم: حدیث قدسی جهت عافیت از سحر..... ۱۳۲
- دعا و تعویذ برای باز شدن بخت..... ۱۳۲
- ۱- دعای حضرت صادق علیه السلام برای ازدواج..... ۱۳۳
- ۲- نسخه ای برای گشایش بخت..... ۱۳۵
- بخش دوم: روایات اهل سنت:..... ۱۳۶

- ۱۳۷.....ابطال سحر پیامبر ﷺ با معوذتین:.....
- ۱۳۹.....آیات السحر ، شفا دهنده از سحر.....
- ۱۴۶.....جمع بندی.....
- ۱۴۹.....رابطه بین جادو و چشم زدن:.....
- ۱۴۹.....چشم زخم و سحر.....
- ۱۵۰.....چشم زخم از منظر قرآن:.....
- ۱۵۰.....آیات ناظر به مسئله چشم زخم از دیدگاه مفسران.....
- ۱۵۰.....۱-آیه ۶۷ سوره یوسف:.....
- ۱۵۲.....۲-آیه ی آخر سوره فلق.....
- ۱۵۲.....۳-آیه ۵۱ سوره قلم:.....
- ۱۵۳.....حقیقت چشم زخم.....
- ۱۵۳.....بخش اول: روایات شیعه.....
- ۱۵۳.....روایات جواز درمان چشم زخم با روایات مأثور از ائمه و قرآن.....
- ۱۵۳.....روایت اول: جواز رقیه شناخته شده برای درمان چشم زخم.....
- ۱۵۳.....روایت دوم: ضرورت و اهمیت رقیه نمودن در چشم زخم.....
- ۱۵۴.....تعویذ جهت جلوگیری از چشم زخم.....
- ۱۵۴.....۱-تعویذ جبرئیل عليه السلام برای حسنین عليهما السلام.....
- ۱۵۵.....۲-تعویذ امام رضا عليه السلام برای جلوگیری از چشم زدن به عطر خوشبو.....
- ۱۵۶.....۳-تعویذی در هنگام ترس از چشم زخم.....

- تبریک گفتن برای جلوگیری از چشم زخم..... ۱۵۶
- تکبیر گفتن برای جلوگیری از چشم زخم..... ۱۵۷
- ذکر خدا برای جلوگیری از چشم زخم..... ۱۵۷
- تعویذ حیوان برای جلوگیری از چشم زخم..... ۱۵۷
- تعویذ فرد خوش پوش برای جلوگیری از چشم زخم..... ۱۵۹
- انگشتر حدید چینی برای از بین بردن اثر چشم زخم..... ۱۵۹
- تعویذ برای درمان چشم زخم..... ۱۶۰
- ۱-رقیه فرد چشم خورده..... ۱۶۰
- ۲-تعویذ و رقیه جبرئیل علیه السلام هنگام مریضی پیامبر صلی الله علیه و آله..... ۱۶۰
- ۳-درمان چشم زخم بوسیله سوره فاتحه و معوذتین..... ۱۶۱
- بخش دوم: روایات اهل سنت..... ۱۶۱
- اهمیت و واقعی بودن چشم زخم..... ۱۶۲
- ۱-پناه بردن به خدا از چشم زخم..... ۱۶۲
- ۲-چشم زخم قله کوه را فرود آورد!..... ۱۶۲
- چشم زخم آدمی را روانه قبرستان می کند!..... ۱۶۳
- مردن اکثر افراد در اثر چشم زخم..... ۱۶۳
- پیشی گرفتن چشم زخم از قضا و قدر!..... ۱۶۴
- جواز رقیه نمودن جهت چشم زخم:..... ۱۶۶
- ۱-رخست پیامبر صلی الله علیه و آله دردعا درمانی برای چشم زخم..... ۱۶۶

- جلوگیری از چشم زخم: ۱۶۶
- ۱- تعویذ حسنین جهت چشم زخم: ۱۶۶
- درمان چشم زخم..... ۱۶۷
- تعویذ حسنین برای درمان از چشم زخم..... ۱۶۷
- امر پیامبر ﷺ به رقیه نمودن جهت چشم زخم: ۱۶۸
- روایت اول: امر پیامبر ﷺ به رقیه نمودن و درمان دختر بیمار..... ۱۶۸
- روایت دوم: امر پیامبر ﷺ به رقیه و درمان گریه بچه..... ۱۶۹
- روایت سوم: امر پیامبر ﷺ به رقیه نمودن برای درمان ناتوانی فرزندان..... ۱۶۹
- رقیه پیامبر ﷺ توسط جبرئیل علیه السلام برای درمان چشم زخم: ۱۷۰
- رقیه هنگام اعجاب از چیزی..... ۱۷۱
- رقیه برای درمان چشم زخم توسط معوذتین: ۱۷۳
- جمع بندی..... ۱۷۴
- جن و شیطان در باور عامه: ۱۷۵
- مفاهیم مرتبط با جن..... ۱۷۶
- ۱- غول..... ۱۷۶
- ۲- آل..... ۱۷۷
- ۳- ام الصبیان..... ۱۷۷
- جن و شیطان در قرآن..... ۱۷۹
- خطرات جن و شیطان..... ۱۸۰

- تأثیرات روانی ۱۸۰
- ۱- وسوسه جن و شیطان ۱۸۰
- ۲- جنون (مس شیطان) ۱۸۳
- ۱-۲- معنای لغوی جنون ۱۸۳
- ۲-۲- نظر قرآن درباره جنون ۱۸۵
- تأثیرات جسمی ۱۸۸
- حرزها و تعاویذ برای در امان ماندن از شر جن و شیطان ۱۸۹
۱. دعا و تعویذ برای دفع وسوسه های شیطان ۱۸۹
۲. حرزی برای امان از شیطان و ذریه اش ۱۹۲
۳. تعویذی برای پناه بردن به خدا از همه چیز من جمله شیطان و جنیان فاسق ۱۹۳
۴. رقعہ الجیب حرزی از امام رضا علیه السلام برای حفظ از شیطان و دشمن ۱۹۳
۵. دعاء پیامبر صلی الله علیه و آله هنگام دیدن عفریتی از جن ۱۹۶
۶. سوره جن سبب مصونیت از آزار چشم زخم و سحر جن ۱۹۷
۷. حرزی برای دفع جن و سحر مشهور به حرزِ اَبی دجانہ ۱۹۷
- حرز و تعویذ برای حفظ بچه ها ۲۰۰
- ۱- تجویز آویزان کردن تعویذ بر بچه ها ۲۰۰
- ۲- سوره بلد تعویذی برای نجات بچه از ام الصبیان ۲۰۰
- ۳- تعویذی برای در امان ماندن زن نفسا از شیطان و طفل از جنون و چشم زخم ۲۰۱
- ۴- تعویذی برای درمان ریح الصبیان ۲۰۱
- ۵- نوشاندن طفل از آب شست و شو داده شده با سوره حمد برای درمان ریح الصبیان ۲۰۲

- ۶- حرزی از امام علیه السلام برای حفاظت بچه اش از همه چیز من جمله، ام الصبیان..... ۲۰۳
- گفتن اذان برای درامان ماندن از غول..... ۲۰۴
- دعایی برای درمان خبل (جنون)..... ۲۰۷
- درمان مصروع با آبی که بر آن حمد و معوذتین خوانده شده..... ۲۰۷
- روایات اهل سنت..... ۲۰۷
- ۱- استعاذه از شر شیطان..... ۲۰۷
- ۲- سوره حمد شفا دهنده مصروع..... ۲۰۸
- ۳- آیاتی از سوره بقره (من جمله آیه الكرسی) برای درمان مجنون..... ۲۰۸
- ۴- حرز ابی دجانہ..... ۲۰۹
- ۵- استعاذه از جنون..... ۲۱۰
- ۶- رقیه الجنون با آیاتی از سوره بقره، آل عمران و..... ۲۱۱
- ۷- جواز رقیه از جنون..... ۲۱۲
- ۸- استعاذه از مس شیطان هنگام مرگ..... ۲۱۲
- جمع بندی:..... ۲۱۴
- نتیجه گیری..... ۲۱۵
- فهرست منابع..... ۲۱۹

تبیین موضوع پژوهش

یکی از عناصر فرهنگی در نزد اقوام و ملل جهان که سابقه بس دیرینه ای دارد، اعتقاد به ورد و طلسم است که بر اساس این باور، برخی از اوراد و الفاظ و جملات خاص، از قدرت سحر و آثار خارق العاده ای برخوردارند و انسان، با وقوف بر این گونه اوراد و اشکال که تحت عنوان ادعیه و طلسم اشتها یافته است، قادر خواهد بود سیر حوادث را به نفع خویش تغییر دهد و بر جریان وقایع تاثیر بگذارد. آدمی از روزگاران دیرین، همواره به تاثیر نیروهای نامرئی و مافوق بشری، باور داشته و این اعتقاد در میان همه اقوام و ملل دنیا رواج داشته و به فرهنگ مشخصی اختصاص ندارد.^۱

انسان از دیرباز برای رفاه و آسایش خود و خویشاوندانش می‌کوشید و طالب مصون ماندن خود و آنان بود. تا با استفاده از قوای خود و چنین باورهایی، از حوادث غیر طبیعی و طبیعی و نیروهای مافوق طبیعت، مصون بماند و چون دانش او اندک بود، به طلسم و مهره و ورد و امثال این ها پناه می برد.^۲

در فرهنگهای کهن عمدتاً اشیای مختلف — چه به شکل خام و طبیعی (قطعه سنگها، گیاهان، صدفها، دندانها و استخوانهای جانوران و...) و چه به شکل فرآورده (مجسمه ها، تمثالها، وسایل دست ساز فلزی، چوبی و...) — در «رماندن» ارواح پلید، شیاطین و موجودات شریر و زیانکار کاربرد داشته است و احتمالاً استفاده از تعاویذ ملفوظ یا مکتوب که یکی از گسترده ترین اشکال استفاده از طلسمات است نیز با سابقه ای اندکی کمتر، معمول و مرسوم بوده است. که اغلب، آنها را به منظور در امان ماندن از آسیب ها بریدن یا لباس می بندند یا می آویزند. شعر قدیم عرب و سایر منابع ادبی نشان می دهد که استفاده از تعاویذ در میان عرب پیش از اسلام نیز رواج داشته است.^۳

^۱ قلی پور، محمد، مهره مار (درآمدی بر خرافه گرایی)، ص ۴۳

^۲ همان، ص ۲۰

^۳ موسی پور، ابراهیم، دانشنامه جهان اسلام، ذیل مدخل تعویذ

پس از ظهور اسلام، بر اساس آموزه های قرآنی، تمایل آدمی به مددجویی از نیروهای غیبی، در مسیر صحیح و برحق استعانت از پرودگار یکتا سوق داده شد، لذا در سنت اسلامی تمام طلسمات شرک آلود تحریم شدند.^۱ شاید به این سبب که عرب جاهلی در پی آن بودند تا به وسیله آنها مقدرات الهی را بر گردانند یا دفع ضرر را از غیر خدا درخواست کنند.

ولی در مواردی که این معوذات مشتمل بر قطعاتی از آیات قرآن بودند یا اسماء الحسنای الهی در آنها خوانده می شد، شریعت آنها را مشروع و جایز دانست.

اعتقاد به تعاویذ قرآنی و روایی و استفاده از آنها هنوز هم در جوامع اسلامی زنده و رایج است. مردان و زنان مسلمان هنوز هم - اغلب برای کودکانشان - به تعاویذ متوسل می شوند. این تعاویذ را بر بدن افراد یا قسمتی از خانه، وسایل یا محل کار می آویزند. که ریشه آن را می توان در روایاتی جست جو کرد که در این رابطه آمده است. البته حرز و تعویذ در فرهنگ شیعی از فرهنگ سایر مسلمانان متداول تر بوده است. وجود انبوهی از حرزها و عوذه‌ها و دعاهای حفظ، که در کتب ادعیه و روایت امامیه ثبت شده، شاهد این مدعاست. اما در اسلام دعا از خود قرآن آغاز شده و با ادعیه رسول خدا ﷺ توسعه می یابد. اهل سنت در باب دعا تا همین اندازه اکتفا می کنند؛ اما در میان شیعه، ائمه دعاهای بی شماری را با الهام از قرآن و سیره نبوی برای ما به یادگار گذاشته‌اند. به عنوان نمونه، مجلسی در (بحارالانوار)، هفده باب را به عوذات و احراز منسوب به پیامبر اکرم ﷺ، همسران ایشان، فاطمه سلام الله علیها و امامان شیعه علیهم السلام اختصاص داده است. و همچنین ابن طاوس کتاب (مهج الدعوات و منهج العبادت) و (الامان فی اخطار الاسفار و الزمان) را به روایات وارد شده در مورد حرز و تعویذ اختصاص داده است. و می توان افراد فراوانی را پیدا کرد که معتقدند برخی از این تعاویذ را در زندگی خود به کار گرفته و واقعا از نتایج آن بهره مند گشته‌اند. اصطلاحاً گفته می شود که برخی از این دعاها به راستی مجربند.

آن چه در این پژوهش مد نظر است بررسی سندی و متنی این روایات است تا بدین طریق اعتبار آن ها سنجیده شود.

^۱. موسی پور، ابراهیم، دوازده + یک: سیزده پژوهش درباره طلسم، تعویذ و جادو، ص ۴۸

ضرورت و هدف پژوهش

باور به تأثیر حرز و تعویذ سبب پدید آمدن انحرافات در حوزه فرهنگ عامه شده است، نظر به دلالت‌های جادویی آشکاری که در تعویذ وجود دارد، و از آن جا که تعاویذ اسلامی با طلسمات در علوم غریبه مرز مشترک دارند. همواره تفکیک تعویذهای رحمانی از شیطانی در گفتمان دینی می‌توانسته است موضوعیت یابد. همچنین دانش طلسمات و تعاویذ به عنوان بخشی از علوم خفیه، مورد سوءظن بوده است. به علاوه، برخی این مقوله را جزو خرافات دانسته و هیچ اعتقادی به آن ندارند. و برخی نیز بر خلاف گروه اول به هر مشکلی که بر می‌خورند اولین راه حل آن را در تعاویذ می‌جویند. و حتی در این مسئله پا را فراتر نهاده و به حیطة اعمال خرافی کشیده شده و متأسفانه به آن‌ها رنگ و بوی مذهبی داده‌اند. در جامعه، دیده شده که حرزها و تعاویذ در موضوعاتی به کار رفته که از نظر عقلانی و شرعی صحیح نمی‌باشد. مثلاً تعویذ ایجاد مهر و محبت! و یا این که بدون در نظر گرفتن شرایط حرز و تعویذ تجویز شده مثلاً به فردی که دچار بیماری ای هست حرزی جهت درمان او داده می‌شود، بدون این که به پزشک مراجعه کند. و مشکل آن جاست که این قبیل کارها در جامعه فراوان گشته و بدبختانه همه مردم را چه باسواد و تحصیل کرده و چه بی‌سواد درگیر نموده است. به طوریکه افرادی به عنوان دعانویس به تهیه و فروش انواع تعاویذ اشتغال دارند. و اغلب برای هر مورد مقتضی، تعویذ ویژه‌ای به درخواست‌کننده تحویل می‌دهند که بیشتر جنبه اخاذی دارد.

با توجه به این مسائل برای رفع سوءظن‌ها و همچنین جلوگیری از سوء استفاده بعضی از این مقوله به بررسی روایات وارد شده در این موضوع پرداخته شده تا هم تعاویذ مستند و با دلیل از تعاویذ غیر مستند و بی‌دلیل تفکیک شود و هم محدوده این روایات مشخص شود. و مهمتر از همه، مشخص گردد روایات در این باره تا چه حد اعتبار دارند تا در دام خرافه پرستی نیفتیم. در ضمن، به خاطر فراوانی موضوعات این روایات، چند موضوع انتخاب شد که ساختار این پژوهش را نیز تشکیل می‌دهند. در این پژوهش به بررسی روایات درمان بیماری‌ها، سحر و جادو، و جن زدگی، چشم زخم، خطرات شیطان و جن پرداخته شده است که علت آن کاربرد بیشتر جامعه از حرز و تعاویذ در این حیطة هاست. و هم چنین تا حدودی براساس دو سوره ناس و فلق این انتخاب صورت گرفت. در سوره فلق دو شری که به طور خاص استعاذه از آن‌ها لازم می‌شود، ساحران، و حاسدان و چشم زنده‌ها اند. و در سوره ناس نیز از وسوسه‌ها و خطرات جن و انس به خدا پناه برده شده است. و از

آن جا که عنوان پایان نامه به صورت کلی، بیان شده (بررسی سندی و متنی روایات حرز و تعویذ) لذا دست ما باز است تا به روایات اهل سنت نیز بپردازیم. البته این مهم از آن جا حاصل شد که حرزها و تعویذ در همه فرهنگ ها از جمله فرهنگ اسلامی، کاربرد داشته است. لذا بررسی جایگاه روایات حرز و تعویذ در جوامع روایتی شیعه و سنی، با نگاهی مقایسه ای که به تفاوت ها و شباهت های آن ها هم از لحاظ کیفی و هم کمی پی ببریم، ضرورتی اجتناب ناپذیر می باشد.

پیشینه پژوهش:

با توجه به بررسی های به عمل آمده، هیچ گونه کتاب، پایان نامه یا مقاله ای در رابطه با موضوع مورد تحقیق یافت نشد. اما در این جا چند مقاله و پایان نامه و کتاب که به شکلی با این موضوع در ارتباط اند ذکر می گردد. و البته تفاوت ها و امتیازات این کار نیز بیان می شود.

در "دانشنامه جهان اسلام" دو مقاله یکی در مدخل تعویذ به قلم آقای ابراهیم موسی پور و دیگری در مدخل حرز به قلم دکتر سید کاظم طباطبایی وجود دارد. که در آن ها به صورت گذرا و موردی از جهت استشهاد به روایاتی در این زمینه استناد شده است.

مقاله «قرآن درمانی در بوته نقد»، نوشته حسن رهبری، همان طور که از عنوان مقاله پیداست، نویسنده با نگاهی نقادانه چند روایت ضعیف و محدود در رابطه با درمان بوسیله آیات قرآن را آورده است. و آن ها را به صورت سندی و دلالتی بررسی نموده است.

پایان نامه «درمان با آیات قرآن ودعا» نوشته ابراهیم فالیز کار که ترجمه و تحقیق کتاب «التداوی بالقرآن و الاستشفاء بالرقی و التعاویذ» تالیف محمد ابراهیم سلیم است. اساس کار او نیز ترجمه یک کتاب که نویسنده آن سنی می باشد، بوده است و البته تا اندازه ای نیز با منابع شیعه تطبیق صورت گرفته است. اما عمده بحث به تاثیر درمانی آیات پرداخته است.

کتاب دیگری که در این زمینه توسط اهل سنت نوشته شده است، کتاب، «روایات السحر و الرقیه فی الکتب السنه روایة و درایة»، نوشته موسی بن محمد بن جابر الفیضی است. بخش اول این کتاب روایات سحر می باشد و ربطی به موضوع بحث ما ندارد. اما بخش دوم که روایات رقیه در آن آمده است، مربوط به موضوع پژوهش ما است، البته روایات در این بخش بدون دسته بندی و موضوع

بندی به دنبال هم و محدود ذکر شده، اما در پژوهش انجام شده در این پایان نامه روایات دسته بندی و موضوع بندی شده و تنوع روایات و موضوعات در آن بیشتر است. و همچنین روایات هر دو فرقه با نگاهی مقایسه ای آمده که این کتاب فاقد آن است.

از جمله کتاب ها و مقالات در اهل سنت که به موضوعی از موضوعات این پایان نامه پرداخته است و تا حدودی به آن نزدیک است عبارت از:

«فتح المغیث فی السحر و الحسد و مسّ ابلیس»، ابو عبیده ماهر بن صالح آل مبارک، دارعلوم السنه للنشر، ط اولی، الرياض، ۱۴۱۵هـ، ۱۹۹۵م.

«الرقیه الشرعیة من الکتاب و السنه النبویه»، ابو العالیه محمد بن یوسف الجورانی، الاردن، دارالنفاثس، ۱۴۲۷هـ، ۲۰۰۷م ط اولی.

«ضوابط التداوی بالرقی و التمام فی الفقه الاسلامی»، الدكتور محمد عثمان شبیر.

«کیف کان القرآن شفاءً لأمراض الانسان وقایةً و علاجاً»، الدكتور عمر سلیمان الاشقر.

سؤال‌های اساسی پژوهش:

۱- روایات چه اندازه به موضوع حرز و تعویذ پرداخته اند؟

۲- وضعیت سندی روایاتی که به این موضوع پرداخته اند چگونه است؟

۳- بررسی روایات مورد نظر چه محصولی را به دست می دهد؟ تأیید یا رد؟

۴- کارکرد اعتقاد به حرز و تعویذ از نگاه حدیث چیست؟

فرضیه‌های پژوهش:

۱- روایات این باب از حجم قابل ملاحظه ای در ابواب مختلف برخوردار است.

۲- در میان احادیث این باب احادیث معتبر نیز یافت می شود. اما در عین حال بسیاری از روایات این باب از لحاظ متنی و سندی ضعیف به نظر می رسد.

۳- به نظر می رسد از نگاه حدیثی استفاده از حرز و تعویذ فی الجمله قابل اثبات است، اما مطلق نمی باشند.

۴- اعتقاد به این موضوع در زندگی فردی و اجتماعی آدمیان تأثیر قابل ملاحظه ای دارد چرا که اگر با یک عقیده صحیح و روش درست و در شرایط مناسب از این تعاویذ استفاده شود مطمئناً مثر تر خواهد بود.

روش انجام پژوهش:

روش تحقیق در این پایان نامه، روش کتابخانه ای و اسنادی است، و با فیش برداری از منابع موجود در کتابخانه‌ها، آرشیو مجلات و مراجع به سایت‌ها و نرم افزارهای تفسیری و روایی موجود، به امر تحقیق پرداخته شده است. و چون از تحلیل برخوردار می‌باشد، در زمره پژوهش‌های بنیادی به شمار می‌آید. با این توضیح که؛ ابتدا منابع حدیثی که این روایات در آن آمده است، از طریق نرم افزار جامع الاحادیث، مشخص گردید. برای روایات اهل سنت، از نرم افزار مکتبه اهل البیت استفاده شد. و چون موضوع حرز و تعویذ مبتلا به جامعه و یکی از عناصر فرهنگی است به کتب و مقالات موجود در این زمینه مراجعه گردید. در بررسی سندی از کتب رجالی متقدم، موجود در نرم افزار درایه الحدیث و کتب رجالی متاخر، موجود در نرم افزار مکتبه اهل البیت، استفاده شد. در بررسی متنی نیز به شرح‌های نوشته شده بر کتب حدیثی شیعه و سنی مراجعه گردید. کتبی که در اهل سنت به این موضوع پرداخته بودند. در کتابخانه موجود نبود لذا فایل پی دی اف آن‌ها از اینترنت دانلود گردید. و بعد به بررسی این احادیث و مقایسه آن‌ها با هم و همچنین با فرهنگ جامعه پرداخته شد.

ساختار و بدنه اصلی پژوهش:

این پژوهش در شش فصل سامان یافته است:

فصل اول: کلیات شامل: مفهوم شناسی حرز و تعویذ، مفاهیم مرتبط، حرزها و تعاویذ در فرهنگ اسلامی (ایرانی - عربی).

فصل دوم: بررسی سندی و متنی روایات جواز استفاده از حرز و تعویذ از دیدگاه فریقین.

فصل سوم: بررسی سندی و متنی روایات حرز و تعویذ درمان بیماری‌ها از دیدگاه فریقین.

فصل چهارم: بررسی سندی و متنی روایات حرز و تعویذ در موضوع سحر از دیدگاه فریقین.

فصل پنجم: بررسی سندی و متنی روایات حرز و تعویذ در موضوع چشم زخم از دیدگاه فریقین.

فصل ششم: بررسی سندی و متنی روایات حرز و تعویذ در موضوع جن و شیطان و جن زدگی از دیدگاه فریقین.

مفهوم شناسی حرز و تعویذ

۱- تعویذ

۱-۱- تعریف لغوی

العوذ به معنای التجاء و پناهندگی و چنگ زدن است.^۱ و العُوذَةُ والمَعَاذَةُ والتَّعْوِذُ همه به یک معنا می باشند، و چیزی است که انسان به وسیله آن خود را از ترس یا دیوانگی تعویذ و پناهندگی می بخشد. «التي يُعوذُ بها الإنسان من فزعٍ أو جنونٍ».^۲

بعضی از بزرگان اهل ادب مثل صاحب (لسان العرب) می پندارند که اصل عوذ همان رقیه است که در آن پناهندگی باشد سپس تعمیم یافته است. گویند: فلانی را به خدا و اسماءش و به معوذتین پناه دادم «عَوَّذْتُ فلاناً بالله وأسمائه وبالمُعَوَّذَتَيْنِ» زمانی که بگویی پناه دادم تو را به خدا و اسمائش از هر صاحب شری و هر دردی و هر حسودی . و معوذتان منظور سوره «ناس» و «فلق» می باشند، چرا که هر دو با «قل أعوذ» آغاز شده اند.^۳

^۱. حسینی زبیدی، سید محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، ذیل ماده عوذ.

^۲. ابن فارس، أحمد بن فارس، معجم مقاییس اللغة؛ ذیل ماده عوذ.

^۳. دو منبع قبل؛ و ابن منظور، لسان العرب، ذیل ماده عوذ.